

Bij de foto: Kinderen van een Nederlandse emigrantenfamilie reizen omstreeks 1950 in een Canadese trein naar hun nieuwe woonplaats [lees verder op pag. 3]

nr. 32, juli 2010

IN DIT NUMMER:

Emigratieonderzoek

Evadoc

Verbouwing

...adc **etera**

*...adcetera is een uitgave van het
Archief- en Documentatiecentrum van de
Gereformeerde Kerken in Nederland.*

colofon

...adccetera is een uitgave van het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Broederweg 16, 8261 GT Kampen. Telefoon 038 447 17 30 Fax 038 447 17 31 E-mail info@adckampen.nl Website www.adckampen.nl Druk: drukkerij De Bunschoter, Bunschoten-Spakenburg Ontwerp: Peter Dees, Zwolle Foto omslag: Enne Koops, De dynamiek van een emigratiecultuur, p. 263.

Ten geleide

Twee zaken houden het ADC de laatste maanden druk bezig: de verbouwing van de kluis en de promotie van Enne Koops. Beide zaken wijzen op de groei en bloei van het ADC. Naar de verbouwing van de in 1993 in gebruik genomen kluis werd al een aantal jaren uitgezien. Het succes van het ADC kun je onder meer afmeten aan de groei en omvang van de archiefcollectie en die heeft de verwachtingen van 1993 verre overtroffen. Al een aantal jaren kampt het ADC met ruimtegebrek en dus zagen we met genoegen hoe dit voorjaar de bouw van de uitbreiding ter hand werd genomen. De andere zaak die het ADC bezig hield was de promotie van Enne Koops, waarmee wij hem op deze plaats van harte feliciteren. Enne maakt deel uit van een groepje onderzoekers dat regelmatig en intensief gebruikt maakt van de collectie van het ADC. Achter zijn promotieplaats en die van een aantal andere aio's zit de gedachte dat de collectie van het ADC schatten bevat en dat die middels onderzoek opgedolven moeten worden en openbaar

gemaakt. In dit geval betrof dat men name het archief van de Gereformeerde Emigratie Stichting. De voltooiing van Enne Koops onderzoek is bijzonder feestelijk, omdat hij de eerste in een rij van onderzoekers is die de resultaten presenteert van zijn onderzoek in de ADC-collectie.

Op dit moment staan we dus vooral stil bij de concrete resultaten van het bewaren en onderzoeken van de gereformeerde traditie: bij een uitbreiding en bij een boek. U mag dat zien als het resultaat van ook uw betrokkenheid bij de inspanning om de gereformeerde traditie levend te houden en beschikbaar te stellen voor onderzoek. ¶

Op 22 juni 2010 promoveerde Enne Koops aan de Theologische Universiteit Kampen (TUK) op het proefschrift *De dynamiek van een emigratiecultuur. De emigratie van gereformeerden, hervormden en katholieken naar Noord-Amerika in vergelijkend perspectief (1947-1963)* (Hilversum: Verloren). Adccetera vroeg hem op zijn aio-schap te reflecteren.

Horizontverbreding door emigratie- onderzoek

Enne, je bent de eerste die – mede – onder de vlag van het ADC promoveert. Hoe ben je op die plek terecht gekomen?

In 2003 liep ik een geschiedenisstage op het NIOD in Amsterdam. Ik onderzocht de effecten van de Eerste Wereldoorlog op het cultuurdenken in gereformeerde kringen. Al snel zocht ik contact met dr. George Harinck, directeur van het ADC in Kampen. Hij leende me fraaie oorlogspreken waarover ik een doctoraalscriptie kon schrijven.

Toen vroeg Harinck of ik interesse had om te promoveren op de emigratie van gereformeerden naar Noord-Amerika. Dat vond ik een aansprekend onderwerp. Wel moest ik verhuizen: eerst van Assen naar Middelburg, waar mijn copromotor Hans Krabben-dam mij op het Roosevelt Study Center begeleidde. Deze verhuizing zag ik als Gods leiding. Het was ideaal dat mijn vriendin Annemieke, inmiddels

mijn vrouw, in Middelburg woonde en we nauwelijks meer hoefden te reizen om elkaar te zien.

Hoe heb je de tijd van je promotie-studie ervaren?

Ik kijk terug op een erg leerzame periode. Als historicus, maar ook als mens heb ik een positieve ontwikkeling doorgemaakt. Ik heb geleerd kritisch onderzoek te verrichten en keuzes te maken. Verder hebben onderzoeksreizen naar Amerika en Canada mijn horizon verbreed.

Op sociaal vlak heb ik leren improviseren, meer zelfvertrouwen gekregen, maar ook geleerd om te incasseren: soms moesten teksten bijgestuurd worden, of kreeg ik scherpzinnige vragen na een lezing of bij het voltooien van een hoofdstuk. In het begin vond ik dat wel eens lastig, maar dat gevoel verdween al snel, mede door de goede verstandhouding met mijn promotores.

Waar gaat je proefschrift precies over?
In mijn dissertatie heb ik de dynamiek en zwakte van diverse christelijke emigratieculturen in kaart gebracht in de periode van de Nederlandse massa-emigratie tussen 1947 en 1963, door te kijken hoe religie de emigratie stuurde. Dat heb ik gedaan door een perspectief op de lange termijn te hanteren en door de gereformeerden uit te splitsen per kerkgenootschap en hen te vergelijken met hervormden, katholieken en niet-kerkelijke groepen. Het emigratieproces komt in mijn boek van a tot z aan bod, inclusief het Atlantische vervoer en de integratie in Noord-Amerika zelf.

Ben je nog verrassende dingen teggekomen tijdens je onderzoek?

Verrassend was voor mij dat de gereformeerde emigratieculturen onderling opvallend van elkaar verschilden. GKN-leden toonden een grotere emigratiebereidheid dan andere gereformeerde groepen, onder invloed van het neocalvinisme en een sterke emigratietraditie. Bevindelijk-gereformeerden en vrijgemaakten daarentegen hadden vanwege hun cultuur- en kerkvisie, en door de gerichtheid op eigen cultuur en land, een afwijzender opstelling. Opmerkelijk vond ik de mate van continuïteit van christelijke emigratieculturen. De basis is terug te voeren tot de negentiende eeuw, toen de afgescheiden predikanten Hendrik Scholte en Albertus van Raalte de oceaan overstaken.

Heeft je studie je kijk op de gereformeerde traditie veranderd?

Absoluut. Ik ben als vrijgemaakte genuanceerder en minder zwart-wit

naar de protestantse wereld gaan kijken. Dat komt door contacten met medechristenen en doordat mijn vrouw wortels heeft in de Gereformeerde Bond.

De kerkelijke verdeeldheid doet mij zeerder dan vijf jaar geleden. Vooral de kloof tussen bevindelijken en neocalvinisten vind ik frustrerend. Elk protestants kerklid zou verplicht zes keer per jaar (5 procent van het kerkbezoek) een dienst van een andere denominatie moeten bezoeken. Zo ontstaat er van onderaf mogelijk begrip en toenaadering. ¶

Evadoc

In mei 2009 is in België opgericht het Evadoc: een documentatiecentrum voor het protestantse (evangelische) erfgoed bij onze zuiderburen. Reeds jaren bestond er in Belgische protestantse kringen zorg over het beheer van hun erfgoed. De Evangelische Theologische Faculteit te Herverlee nam vanaf 2005 initiatieven voor een evangelisch archief- en documentatiecentrum. Dit resulteerde in het Evadoc, met als doelstelling het verzamelen, ontsluiten en beheren van protestants-evangelisch erfgoed in Vlaanderen vanaf de negentiende eeuw. Daarnaast heeft het een adviserende functie op archiefgebied voor de protestantse geloofsgemeenschap. Het Evadoc werkt nauw samen met het KADOC, een documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving te Leuven, dat enkele jaren geleden zijn werkerterrein verruimde van het katholieke naar het

christelijke erfgoed. Het KADOC biedt het Evadoc zijn expertise aan en zijn ontsluitingssystemen, en biedt onderdak aan de Evadoc-collectie en ook onderzoeksfaciliteiten. De KADOC-Evadoc medewerker is Aaldert Prins. Daarmee is het Evadoc een nieuwe loot aan de documentatie- en onderzoekscentra in de lage landen op religieus terrein: het KDC in Nijmegen (1969), het HDC in Amsterdam (1971), het KADOC in Leuven (1976), het ADC in Kampen (1993) en vorig jaar het Evadoc. We heten het Evadoc hartelijke welkom. Directeur George Harinck is toegetreten tot het Comité van Aanbeveling van het Evadoc. ¶

Bavinck in Princeton en Edinburgh

In 2008 was het honderd jaar geleden dat de Kamper theoloog Herman Bavinck zijn Stone-lezingen over de Wijsbegeerte der openbaring hield aan Princeton Theological Seminary. Dit feit is in april 2009 in Princeton (en de herfst ervoor aan Calvin College) herdacht met een congres over het thema van deze lezingen en gaf de stoot tot een Engelstalige Bavinck-site: www.hermanbavinck.org Dit voorjaar trad in vervolg daarop George Harinck op als gasthoogleraar te Princeton en verzorgde er een collegeserie over de wereld van Herman Bavinck. In de afgelopen jaren is Princeton meer en meer het centrum geworden voor de studie van het neocalvinisme, in de

eerste plaats voor de Verenigde Staten, maar in zekere zin ook voor Nederland, omdat het aantal PhD-studenten dat op deze traditie studeert – in vele plaatsen in Noord-Amerika en vanuit diverse achtergronden – het aantal Nederlanders dat studie maakt van het neocalvinisme verre overtreft. En in de tweede plaats omdat Princeton deze onderzoekers ieder voorjaar samenroept rondom een conferentie thema. Volgend jaar is dat calvinisme en kunst (met als Kuyper Prize winnaar de schrijfster Marilyn Robinson – auteur van onder meer de romans *Gilead* (2004; ook in het Nederlands verkrijgbaar) en *Home* (2008)) en het jaar daarop calvinisme en democratie. Zie: <http://libweb.ptsem.edu/collections/kuyper>

Dit wil niet zeggen dat in Europa geen activiteiten worden ondernomen om de studie van het neocalvinisme impulsen te geven. Integendeel. Dit voorjaar promoveerde James Eglinton aan New College te Edinburgh op een proefschrift over Herman Bavincks organische denken. Hij komt in september voor een jaar naar Nederland, om als postdoc aan de Theologische Universiteit Kampen onderzoek te doen naar de negentiende-eeuwse connecties tussen het calvinisme in Schotland en dat in Nederland. Daarnaast heeft New College samen met het HDC een Bavinck-conferentie georganiseerd, die op 1 en 2 september as. wordt gehouden aan New College in Edinburgh. Studenten en onderzoekers worden uitgenodigd die conferentie bij te wonen, zie: <http://www.ed.ac.uk/schools-departments/divinity/news-events/events/bavinck2010> ¶

Amerikaanse promotie

Op 26 april jl. promoveerde John Halsey Wood aan Saint Louis University tot doctor op het proefschrift 'Going Dutch in the Modern Age: Abraham Kuypers's Struggle for a Free Church in the Nineteenth Century'. Zijn proefschrift behandelt de ontwikkeling van het kerkbegrip van Kuypers tot in de jaren negentig van de negentiende eeuw, met name die van een kerk met een nationaal karakter naar een vrije kerk. Wood heeft een presbyteriaanse achtergrond en leerde Kuypers werk kennen tijdens zijn opleiding in de Verenigde Staten, onder meer aan Westminster Theological Seminary te Philadelphia. Hij heeft aan de Vrije Universiteit in 2007 de master titel in de theologie verworven en in dat jaar zich het Nederlands eigen gemaakt, zodat hij Kuypers in de oorspronkelijke taal kan lezen. Wood was een geregelde gast op de studiezaal van het Historisch Documentatiecentrum aan de VU, waar hij zich onder meer ook bekwaamde in het ontcijferen van Kuypers handschrift. George Harinck heeft hem begeleid bij zijn masterscriptie, bij het transcriberen en bij het schrijven van zijn proefschrift (en hem ook Kampen laten zien) en trad in Saint Louis op als copromotor. ¶

Archieven over zending beter toegankelijk

De Kamper AIO Gerrit de Graaf en Ton Kappelhof van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis hielden op 9 april in het Utrechts Archief een voordracht over het in opbouw zijnde repertorium op Nederlandse zendings- en missiearchieven 1800-1960. Het protestantse deel van dit repertorium vormt een onderdeel van De Graafs promotieonderzoek. Op die dag werd de nieuwe inventaris op het archief van de Raad voor de Zending gepresenteerd. Dit zeer grote archief omvat ook de archieven van alle vanaf 1797 opgerichte voorlopers van de in deze Raad opgegangene organisaties en wordt beheerd door Het Utrechts Archief. Het bevat een schat aan nog maar nauwelijks gebruikt bronnenmateriaal over de zending in Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen en is daarmee tevens een *Fundgrube* aan Nederlandse informatie over vele gebieden elders ter wereld. ¶

Nieuwe delen in de AD Chartas reeks

Deze zomer verschijnen in de AD Chartas reeks bij Uitgeverij De Vuurbaak twee nieuwe delen: het door Gerrit de Graaf en George Harinck geredigeerde *Van zending naar oecumene*.

Vijftig jaar gereformeerde zending op Papua, 1956-2006. Dit boek bevat de teksten van voordrachten gehouden op het gelijknamige congres dat op 5 oktober 2007 was georganiseerd door het ADC in samenwerking met het Instituut voor Zending, Hulpverlening en Training van de Gereformeerde Kerken - of ook: De Verre Naasten en IRTT. De lezingen zijn aangevuld met enkele andere artikelen over dit onderwerp. Het andere deel is *A Spiritual Invasion? Amerikaanse invloeden op het Nederlandse christendom*, geredigeerd door George Harinck en Hans Krabbendam van het Roosevelt Study Center te Middeburg. De Amerikaanse invloed op de Nederlandse samenleving betreft niet alleen de politiek, de media en de muziek, maar ook de religie. De vorm en stijl van veel kerkelijke en religieuze uitingen is ontleend aan Amerikaanse voorbeelden. Dit is geen recent verschijnsel. De Mormonen waren hier al voor 1900 actief, de Pinksterbeweging kreeg hier voor de Tweede Wereldoorlog voet aan de grond. En na de bevrijding in 1945 stroomden niet alleen hulpgoederen uit Amerika naar ons land, maar kwamen ook Amerikaanse evangelisten als Billy Graham naar Europa om het christendom nieuw leven in te blazen en de Amerikaanse evangelische literatuur overspoelde de ook de gereformeerde en reformatorische boekenmarkt. Hoe bereikt de Amerikaanse invloed Nederland? Welke factoren bevorderden de ontvankelijkheid van Amerikaanse religieuze uitingen? Hoe moet de invloed van deze stroom aan Amerikaanse producten gewaardeerd worden en wat waren de gevolgen voor

het Nederlandse christendom? Welke groepen of regio's waren het meest ontvankelijk voor deze beïnvloeding? Deze bundel richt zich op de aanpassing van Amerikaanse religieuze verschijnselen aan de Nederlandse situatie. De artikelen gaan over onder meer het Amerikaanse religieuze boek (George Harinck), de democratisering van de godsdienst door Amerikaanse evangelicalen (Hans Krabbendam), de ontvankelijkheid van de Bible Belt voor nieuwe religieuze bewegingen (Peter Versteeg, Amerikaanse media-voorbeelden van de Evangelische Omroep (Remco van Mulligen), de verspreiding van de gospelmuziek in Nederland (Els Dijkerman), de Jehova's Getuigen: een Nederlandse variant of een Amerikaans duplicaat? (Henri Knol) en de Amerikaanse invloed op het creationisme-debat in Nederland (Taede Smedes). ¶

Verbouwing kluis en service ADC

Al geruime tijd kampt het ADC met ruimtegebrek in de kluis. Daarom besloot de generale synode van 2008 dat de archiefkluis uitgebreid moest worden. Na ruim een jaar onderhandelen met de gemeente Kampen is het zover. De bouw is in mei begonnen. Er wordt een nieuw kluisgedeelte haaks op het bestaande stuk gebouwd. Op deze manier ontstaat er een soort L-vorm. Door een efficiënt gebruik van

de Bunschoter bv

drukkerij

recht door zee

 033 - 299 79 99
www.bunschoter.nl

de beschikbare ruimte is het mogelijk de bestaande plankruimte met bijna 150 % uit te breiden. Op 2 juni werd de eerste paal geslagen en op het moment van schrijven zijn de fundering en de vloer al klaar. Nu is de kluis zelf aan de beurt. Een gedeelte van de bestaande wand moet worden afgebroken evenals de dakplaten (betonnen platen van 30 cm dik). Een en ander heeft gevolgen voor de service van het ADC, aangezien een groot deel van het archief opgeslagen is en momenteel moeilijk of niet toegankelijk is. Wanneer u in de zomermaanden (buiten de gesloten periode om) van het archief gebruik wilt maken is het verstandig eerst te bellen om de mogelijkheden te bespreken.

Nieuwe aanwinsten

- Aanvulling Archief Bremmer(-Lindeboom)
- T. Afman: "Hoe een strijd gestreden werd" (vrijmaking Ten Post)
- Aanvulling archief Vereniging Evangelisatie en Recreatie
- Archief Zendende kerk Enschede-Noord
- Aanvulling archief K. Schilder (foto afkomstig van fam. J. ridderbos)